

közszolgálati csatornák mellett. Valódi alternatív nyilvánosságot teremtenek.

Felhasznált irodalom

- Atton, C.: *Alternative Media* (Routledge & Sage, London–Thousands Oaks, New Delhi, 2002)
- Bajomi-Lázár Péter: *Média, hatalom: A Médiaimperializmus tézise* (Médiakutató 2001/1) http://mediakutato.hu/cikk/2001_01_tavas/05_media_hatalom/01.html
- Bourdieu P.: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratemlődése*. Ford.: Ferge Zsuzsa–Léderer Pál (Gondolat, Budapest, 1978)
- Csizmádia Ervin: *A szamizdat szubkultúrája* (Budapesti Negyed, 1998/4., 129–172. p.)
- Gosztonyi Gergely: *Kisközösségi rádiózás – Ahol a hallgató hallható*. In: Enyedi Nagy Mihály–Polyák Gábor–Sarkady Ildikó (szerk.): *Magyarország médiakönyve 2003* (ENAMIKÉ, Budapest, 2004)
- Haraszi Miklós: *Civil kurázstól civil társadalomig: A magyar szamizdat két évtizede*. In: <http://www.rajk.hu/haraszi.html>.

Hiszen egy dolgot soha nem felejtünk el: ott, ahol a felhasználók uralják a tartalmat ... a média a tiéd.

- Hargitai Henrik (szerk.): *(Kis)közösségi rádiók kézikönyve* (Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete, Budapest, 2004)
- Lázár Guy: *A szocialista nyilvánosság történetének alapvonala* (Médiakutató, 2006/1.) http://mediakutato.hu/cikk/2006_01_tavas/02_szocialista_nyilvanossag/01.html
- Rodriguez, C.: *From Alternative Media to Citizens' Media*. In: Alfonso Gumucio-Dagron and Thomas Tufte (eds.): *Communication for Social Change Anthology: Historical and Contemporary Readings* (South Orange, NJ: Communication for Social Change Consortium, 2006)
- Takács Róbert: *A sajtóirányítás szervezete a Kádár-korszakban* (Médiakutató, 2009/3.)
- Tóth Judit: *Az állampárti sajtóstruktúra kiépítése Pest megyében*. In: Héjjas Pál (szerk.): *Tanulmányok Pest megye múltjából III.* (Pest Megyei Levéltár, Budapest, 2009)

Jegyzetek

- ¹ 1949. évi XX. törvény 61. § (1)–(2).
- ² Bábel tornya. In: *Pallas Nagy Lexikona*
- ³ *Declaration of the Committee of Ministers on Protecting the Role of the Media in Democracy in the Context of Media Concentration*. In: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1089615>.
- ⁴ A nyilatkozat egyik érdekessége, hogy az *alternatív média* szókapcsolat európai uniós dokumentumban itt jelenik meg először.
- ⁵ Az eredetiben az *encourage* kifejezést találhatjuk meg, amely aktív, cselekvő lépéseket feltételez.
- ⁶ *Declaration of the Committee of Ministers on the Role of Community Media in Promoting Social Cohesion and Intercultural Dialogue*. In: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1409919>.

- ⁷ A szakirodalom erre – a magyarra igazán jól lefordíthatatlan – „give voice to the voiceless” (adj hangot a hangtalanoknak) angol mondatot szokta alkalmazni.
- ⁸ A legrégebben működő magyar közösségi műsorszolgáltató, a *Tilos Rádió* Podmaniczky utcai időszak legendás kedd reggeli műsorának címe. Benne: Erdélyi Zsolt (Superman), Bishop Fat, Vidéki Béla és változó DJ-k. In: http://tilos.hu/index.php?page_id=kronika_legend_ez_a_jovo.
- ⁹ Grossman Lev: *Time's Person of the Year: You*. In: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1569514,00.html>.
- ¹⁰ Az angolban a *You* mind egyes, mind többes számot jelenthet (Te/Ti).
- ¹¹ In: <http://www.time.com/time/covers/0,16641,20061225,00.html>.

Atémaválasztást – azon túl, hogy kutatásaimat az információs társadalom jogával kapcsolatos területeken végzem – az indokolta, hogy jelenleg az egyik legdinamikusabban fejlődő terület az infokommunikációs technológiáké, melyek alapjaiban változtatják meg a társadalmat, és annak szinte minden vonatkozását, így például a jogot is. A jelen tanulmány egyik célja az, hogy a múltból, az elmúlt húsz évből kiindulva és eljutva a jelenig, felvázolja a fokozatos fejlődést. A kezdetektől, a számítógép hazai elterjedésétől és a magyar információs társadalmat 1989 előtt jellemző sajátosságoktól az internet megjelenésén át elvezet a jelenig, majd általánosságban érinti a jelenség egyes jogi és szociológiai vonatkozásait.

I. A kezdetek: 1989 előtt

1. A számítógép hazai előtörténete

A magyar számítástechnika fejlődését alapjaiban meghatározta a második világháború után kialakult politikai helyzet, a kutatások elzártsága Nyugat-Európától és az Amerikai Egyesült Államoktól

Szeróvay Krisztina

Az információs társadalom Magyarországon: egyes jogi és szociológiai vonatkozások áttekintése

(USA). A hidegháború következtében a számítógépeket elsődlegesen katonai célokra használták, ez az 1950-es évektől fokozatosan tolódott el a civil felhasználás felé. Raffai Mária a magyar számítástechnika történetének öt korszakát különböztette meg;¹ az első korszak kezdetét 1955-re tette, amikor megjelentek az első digitális számítógépek – ez a pre-informatika kora. A második korszak 1955-től 1970-ig tartott, ekkor épültek az első számítógépek, emel-

lett a gébeszerzés a szocialista blokkból, számolóközpontok kiépítése és a számítástechnikai szakemberképzés megindulása jellemzi. A harmadik – átfedésben az előbbivel – 1965-től 1980-ig tartott, ez a nagy- és középkeletű számítógépek alkalmazásának és gyártásának kezdete. A negyedik korszak 1975 és 1990 közé tehető, s a személyi számítógépek elterjedése és a széleskörű alkalmazás kezdete, az informatika kultúrájának fejlődése és a számítógépes hálózatok kiépítése jellemzi. Az utolsó megjelölt korszak 2000-ig tartott: jellemzői az informatika mint iparág megjelenése, az információs technológiák általánossá válása, nyitás a nemzetközi informatika világa felé, nagysebességű hálózatok kiépítése, az információs társadalom környezetének kialakítása, különösen jogi és infrastrukturális vonatkozásban. A számítógépet először 1951-ben, a *Statistikai Gépiadatfeldolgozó Gazdasági Irodában* alkalmazták iparilag. A számítástechnika tudományának intézményesülését a következő állomások mutatják: az *MTA Kibernetikai Kutató Csoportja* (1956) és a *Neumann János Számítógéptudományi Társaság* (1968) megalakulása.² Az első magyar gyártmányú, programvezérelt, digitális számítógép, az M-3 megszületése az *MTA Kibernetikai Kutató Csoport* munkájának köszönhető.³

2. Kormányzati szerepvállalás 1989 előtt

A rendszerváltás előtt a kormányzat információs társadalommal kapcsolatos szerepvállalása a következő programokban mutatkozott meg: *Számítástechnikai Központi Fejlesztési Program* (1971), számítástechnikai kormányhatározat, iskolaszámítógép-program kezdete (1983), *Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program* az MTA és az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság támogatásával (1986), *Elektronikai Gazdaságfejlesztési Program* (1986).⁴ Az iskolaszámítógép-program lényege az volt, hogy minden magyarországi középiskola ingyenesen kapott egy darab magyar gyártmányú számítógépet.⁵ Egy érdekesség a korszakból: a középiskolai számítástechnika-szakkörök résztvevőinek száma az 1989/1990-es tanévben volt a legmagasabb, negyvenezernél több diák vett részt ilyen képzésben.⁶

3. Az információs társadalom fejlődését meghatározó tényezők

Az 1956-os forradalom leverése után az MSZMP abban volt érdekelt, hogy a lakosság újabb lázadását elkerülje, ezért, ha támogatást nem is, de legalább politikai passzivitást igyekezett elérni. Ennek érdekében egy elfogadható életszínvonalat kellett biztosítaniuk, amelynek viszont az infrastrukturális beruházások visszafogása volt az ára. A beruházások elmaradása csökkentette Magyarország versenyképességét, ami végül mégis csökkenő életszínvonalhoz és az államadósság növekedéséhez veze-

tett. Érdekes adalék, hogy az 1980-as évek végén kevesebb, mint 200 km autópályánk volt, egy új telefonvonalra átlagosan nyolc hónapot kellett várni, és az egy főre eső államadósság 2000 dollár volt, ami akkor a legmagasabbak közé tartozott a világon.⁷

Alapvetően meghatározta Magyarország helyzetét az, hogy a NATO-országok tilalomlistája, a COCOM-lista megtiltotta az új infokommunikációs eszközök behozatalát az országba. Ennek következménye egy informatikai vákuum kialakulása volt, mivel a gazdasági szinthez viszonyítva egyrészt az infrastruktúrában, másrészt a know-how-ban mind mennyiségileg, mind minőségileg egy arányaiban sokkal alacsonyabb szintű informatikai rendszer működött.⁸ Közismert tény, hogy a volt szocialista országok állampolgárai közül a magyarok utazási lehetőségei voltak a legjobbak, amivel a kormányzat megteremtette a magánimport jelenségét: ez a bevásárló turizmus olyan formáját jelentette, melynek során a kiutazó magyarok Nyugatról (elsősorban Ausztriából) behozták a számítógép-alkatrészeket, majd azokat – a tilalmat kijátszva – továbbértékesítették használtcikk-kereskedőknek és állami vállalatoknak.⁹

Több társadalomtudós (például Castells vagy Fukuyama) szerint az új infokommunikációs technológiák elterjedése a nyolcvanas években a szocialista berendezkedés végét jelentette. Ennek egyik oka az volt, hogy ezek az országok többé nem tudták felvenni a versenyt a kapitalizmus elvei szerint működő, az innovációnak megfelelő környezetet biztosító gazdaságokkal. Emellett az új infokommunikációs technológiáknak köszönhetően a kormányzat többé nem tudta megfelelő hatékonysággal ellenőrizni a lakosságot; a számítógépek, a sokszorosítást elősegítő eszközök (például nyomtató) egy más minőségű, függetlenebb nyilvánosság létrejöttét segítették elő.¹⁰

II. A rendszerváltást követő fejlődés

1. Főbb állomások

Z. Karvalics László a fejlődés állomásaiként a következőket jelölte meg. 1994: nem fogadták el a Nemzeti Informatikai Stratégiai kezdeményezést; 1996: Sulinet program, iskolai hálózatok fejlődése; 1997: Információs és Kommunikációs Technológiai Alkalmazási Program; 1998: Teleház-mozgalom; 1999: *Magyar válasz az információs társadalom kihívásaira* – kormányzati tanulmány; 2000: Informatikai Kormánybizottság, Nemzeti Információs Társadalom Stratégia (NITS); 2001: Széchenyi-terv; 2002: Informatikai és Hírközlési Minisztérium, Magyar Információs Társadalom Stratégia.¹¹ Látható a folyamatból, hogy egy nemzeti információs stratégia elkészítésének igénye még az 1994–1998-as kormányzati ciklus alatt megjelent, de

az elkészített tervek, stratégiák egyikét sem fogadták el. A NITS elfogadásával kijelölték a kormányzat az információs társadalomhoz való viszonyulásának útjait. A NITS preambuluma megfogalmazza a cselekvési terv céljait: „első célja mindenki előtt világgossá tenni, hogy Magyarország számára nincs már alternatíva, mint belépni az információs korbba”. A NITS két alappillére a folyamatok és a szolgáltatások korszerűsítése.

2002-ben a terület önálló minisztériumot (Informatikai és Hírközlési Minisztérium) kapott. Az IHM célja az volt, hogy az információs fejlettség vonatkozásában Magyarország az EU középmezőnyébe tartozzék. A NITS nagy előnye az volt, hogy célkitűzései és programjai megfeleltethetők voltak az EU akkori stratégiájának, az eEurope-nak; ennek köszönhetően Magyarország kapcsolódni tudott az uniós programokhoz. 2006 után a terület átkerült a Gazdasági és Közlekedési Minisztériumhoz, tehát elvesztette önálló mivoltát. Bár az IHM által megkezdett nagyobb tervek futottak tovább, az információs társadalommal kapcsolatos elkülönült politika nem létezett. Az ITTK által készített *Magyar Információs Társadalom Jelentés 1998–2008* így fogalmaz: „A kormányzat továbbra is ágazati, elsősorban infrastrukturális kérdésként, és nem átfogó modernizációs keretként értelmezi az információs társadalom ügyét, abból az informatikát emelve a középpontba. Szemben az Európai Unióval, ahol az információs társadalom koncepciója a fenntartható fejlődéssel egyenrangú modernizációs program.”¹²

2. Közel múlt és jelen

A tanulmány írásakor a MeH Infokommunikációs és E-közigazgatási Szakállamtitkárság a kormányzati szinten információs társadalommal foglalkozó szerv. Két fő stratégiát készítettek: az első, amit röviden bemutatok, az *Informatikai Átfogó Stratégia (IÁS)*.¹³ Vezetői összefoglalója kiemeli: „a változtatás lehetőségét teremtette meg a 26/2008. (V. 14.) ME határozat és a 4/2008. ME utasítás, amelynek értelmében az infokommunikáció és e-közigazgatás szakterületek azonos intézményi kereten belül, közös irányítással működnek tovább”.¹⁴ Ennek eredményeként a stratégia – amellyel, hogy „keretet ad az e-közigazgatási fejlesztések továbbviteléhez – kiemelten kezeli az állampolgárok bevonását és a gazdaság IKT felzárkóztatását is”. A másik fő stratégia az *E-közigazgatás 2010* stratégia, melynek célja az, hogy a közigazgatás képessé váljék az állampolgárok és a vállalkozások online kiszolgálására. Néhány számadat az E-közigazgatásról: az Elektronikus Kormányzati Gerinchálózathoz több mint ezerkétszáz kormányzati intézmény csatlakozik; az Ügyfélkapu-regisztrációval rendelkezők száma meghaladja a 650 ezer főt; a Kormányzati Portált évente mintegy 200 milliószor töltik le; a Kormányzati Ügyféltájékoztató Központot indulásától számítva

több mint két és fél millióan keresték fel; az Európai Unió által is leggyakrabban keresettnek ítélt húsz közigazgatási és közszolgáltatás (például lakcímváltozás, gépjármű-nyilvántartás, jogosítvány, anyakönyvi ügyek) Magyarországon is elérhető elektronikusan. Az e-közszolgáltatásokhoz való hozzáférés esélyének növelése érdekében jelenleg 1208 e-Magyarország pont működik.

3. A fejlődést meghatározó sajátosságok

Az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ így foglalja össze a fő nehézségeket az információs politika terén: a fő gond az „évekig tartó dokumentum- és stratégiagyártás, a másolás és az eredetiség hiánya a célok kijelölésében, az összehangolatlan mindennapi munka, a politikai spektrumot átfogó konszenzus hiánya, a szervezeti konfliktusok intézményesítése, a terület alacsony prioritása, és a folyamatos forráshiányos működés.”¹⁵ Több kelet-közép-európai országban helyenként érzékelhető egy olyan összpolitikai összefogás, amely az információs társadalmat kitörési pontként érzékeli, és ezáltal jelentős versenyelőnyt kíván csapolni. Az effajta hozzáállás nálunk is kívánatos lenne.¹⁶

4. Az internetkultúra fejlődése

A. Az internetkultúra fejlődésének korszakait is az ITTK jelentésében (2007) írtak alapján foglalom össze. Az *1995 előtti korszak* az első fejlődési lépcső („hőskorszak”): ekkor még az internethasználat szubkultúrának tekinthető, csak a mérnökök és az erre szakosodott specialisták tudták működtetni. A használat során nem a funkcionalitás volt előtérben, hanem még a csatlakozás maga is kihívást jelentett. 1991-ban jegyezték be az első magyar (.hu) domainnevet. Érdekesség: az egyik első magyar oldal, a www.hix.hu még ma is elérhető. Nem húzható éles korszakhatár, a korábbtól eltérő, más minőséget az mutatja, hogy működtetésről a hangsúly fokozatosan átkerül az eszközként használatra. Ennek egyik oka a felhasználók számának növekedése.

B. A második szakasz *1995-től 2000-ig* tartott. Ebben az időben kezdte meg működését az első internetes portál, az *Internetto* (mely 1999-ben szűnt meg, a teljes szerkesztőgárda felmondott, s létrehozta az *Indexet*). Érdekességként megemlítem, hogy 1998-ban naponta nyolcezeren keresték fel az *Internetto*t, amely ezzel az egyik leglátogatottabb portál volt akkoriban, míg az index.hu oldal egyedi letöltéseinek száma 2007-ben átlagosan több mint félmillió volt. A korszak jellegzetessége, hogy az online tartalmak főként az offline elemek digitalizálásával jöttek létre. Ezt jeleníti meg a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) nevű weboldal is, amely önkéntes kezdeményezésből a magyar nyelvű kultúra egyik legjelentősebb internetes lelőhelye lett. „1996 és 2002 között – nagyon sok ember önkéntes munkájának és néhány intézmény támogatásának

köszönhetően – több mint négyezer darabra nőtt a könyvtár állománya, havi 60–70 ezerre a látogatóinak száma”.¹⁷ Az internet további jellemzői a korszakban: egyre többen használják, az információkeresés mellett a szórakozási célú felhasználás is terjed, de még drága és lassú. Ennek eredménye az úgynevezett éjjél utáni internetkultúra: éjjél után olcsóbb volt a telefonvonalon keresztül internetezni.

1997-ben indult az első ingyenes magyar levelezőszolgáltatás, a *Freemail*. Néhány adat: 2002 júniusában egymillió, 2007 februárjában hárommillió regisztrált postafiókkal rendelkeztek; kezdetben kilenc gigabájtos winchesteren tárolták a leveleket, 2007-ben már 68 ezer gigabájtra volt szükség. Jellemző a korszakra az elektronikus hírlevelek elterjedése. Ebben az időszakban indult el (1999. május) a *Startlap* is, amely egy tematikus linkgyűjtemény, amelynek bárki a szerkesztőjévé válhat. 2001 végére létrejött az ötszázadik *lap.hu*, 2007 végén pedig több mint hatezer tematikus oldal létezett. 2007 februárjában fordult elő első alkalommal, hogy egy nap alatt több mint egymillió egyedi felhasználó töltötte le a *Startlap*ot. Mára már több mint 7500 oldal létezik, 2100-nál is több szerkesztő munkájának eredményeként. További jelentős adat a korszakból: az internet-hozzáféréssel rendelkezők száma 1999-ben érte el az egymilliót.

C. A harmadik korszak 2000-tól 2004-ig tartott. Jellemzője, hogy az internethasználat továbbra is dinamikusan terjedt, köszönhetően annak is, hogy ára fokozatosan csökkent, a szélessávú hozzáféréssel rendelkező háztartások száma pedig nőtt. Emellett az interneten kívül más infokommunikációs technológiák is tömegtermékké váltak, például a nyomtatók, szkennerek, digitális fényképezőgépek. A mobiltelefon elterjedtsége is nőtt; népszerűségét annak is köszönheti, hogy a telefonáláson kívül egyéb funkciókat is kínál (például játékok, fényképezőgép). Az internethasználók aránya jelentősen nőtt a népességben belül, s az arányok átrendeződése figyelhető meg: egy szubkultúra eszközéből tömegtermékké vált az internet. 2003-ban már nem a munkahelyről, hanem otthonról interneteztek többen.

D. A negyedik korszak 2004-ben kezdődött, és még ma is tart. Jellemzője a szélessávú felhasználók számának lendületes emelkedése. A Nemzeti Hírközlési Hatóság felmérése szerint 2009 márciusában majdnem négyszázezer volt a szélessávú előfizetők száma.¹⁸ A korszak jellegzetes oldala az iwiw, amely egy közösségi oldal. Működését 2002-ben kezdte meg, 2006 óta az egyik látogatottabb magyar weboldal (jelenleg – 2009 végén – a google az első, az iwiw a második).¹⁹ Megemlítendő még a *Wikipedia* online-enciklopédia magyar nyelvű változata, mely jelenleg 150.000-nél is több szócikket tartalmaz (2009. november 1-je óta több mint 5000 darab szócikk keletkezett), és nagyjából háromszáz aktív szerkesztője van.²⁰ (Összehasonlításképpen: az

angol nyelvű Wikipédia szócikkeinek száma jelenleg: 3.140.000-nél is több.) Az ITTK jelentése (2007) az internet növekvő jelentőségét így foglalja össze: „Az internet terjedése a sáv szélesség növekedésével és a felhasználók számának gyarapodásával egyre több hagyományos intézmény és terület számára jelent óriási kihívást, a sajtó, a posta, a könyvkiadás és kölcsönzés, a rádió, a televízió, a zene- és filmipar is egyre inkább az internet hatása alá kerül.” Az internetkultúra részeként említést teszünk a .hu domainek számának emelkedéséről, ami annak a jele, hogy egyre több magán- és jogi személy, illetve szolgáltatás jelenik meg az interneten. Az ITTK jelentésében (2007) szereplő adatok szerint a .hu domainnevek száma 2001 januárjában érte el az ötvenezret, a 2003. év közepén a százezret, 2007 januárjában pedig a háromszázezret.

III. Egyes szociológiai kérdések

Elsőként az internet elutasításának fő okait mutatjuk be. Ezzel összefüggésben ismertetjük a digitális írástudatlanság és a digitális megosztottság problémáját, végezetül pedig röviden felvázolunk néhány, az információs társadalom szociológiai hatásaival kapcsolatban felmerülő kérdést.

1. Az internet elutasításának okai, digitális analfabetizmus és digitális szakadék

Az Információs Társadalom- és Trendkutató Központnak az e-Befogadásról szóló 2008-as jelentése szerint a Magyarországon élő négy millió ötven év feletti lakos 84%-a egyáltalán nem használta az internetet. „A hazai munkavállalók több mint negyven százaléka, míg a lakosság többsége, közel hatvan százaléka egyáltalán nem rendelkezik számítógépes ismeretekkel (Eurostat 2006). Magyarország az újonnan csatlakozott tagállamok közül e tekintetben az utolsó helyet foglalta el 2005-ben.”²¹ Az Eurostat 2008-as adatai szerint a magyar nyugdíjasok három százaléka vett részt számítógépes képzésen az elmúlt három évben. A nehézség tehát abban foglalható össze, hogy Magyarország idősödő társadalom, ráadásul az elöregedési spirál mellett egy másik tényező is rontja hazánk statisztikáit az IKT-eszközök használatában: nagyon magas a munkavállalási korú inaktív aránya (rokkant- és kordokoréves nyugdíjasok). Az ITTK jelentése (2008) kiemeli: „Magyarország információs társadalmából az idősebb generáció szinte teljes mértékben ki van zárva, aminek következtében sajátosan kettős társadalomkép rajzolódott ki az utóbbi években. Egyrészt megtalálható az a réteg, amelyik szinte minden mutatójában az európai átlagértékeknek megfelelően teljesít mind az infrastrukturális ellátottság, mind a használat, mind az attitűdök terén. [...] Másrészt azonban igen jellemző hazánkra

a másik végletbe tartozók, az információs társadalmat elutasító, a kihívásokra közömbösséggel reagálók magas aránya is.”²² Az Európai Unió is foglalkozik a problémával. A *Rigai Nyilatkozat* keretében a tagállamok állást foglaltak a digitális szakadék csökkentésének szükségessége mellett. A fő célkitűzés: meg kell felelni a leszakadással fenyegetett csoportok (idősek, munkanélküliek és fogyatékkal élők), illetve a többségi társadalom között kialakuló digitális szakadékot.²³

Az IKT-eszközök ellátottságára vonatkozó 2005-ös KSH-felmérés egyik kérdése a következő volt: „Melyek a fő okai annak, hogy az Ön háztartásának nincs internet-hozzáférése?” A kérdésre adott válaszok százalékos kimutatása szerint a legfőbb három ok a következő: „A szükséges berendezések drágák”, „Nincs szükségem internetre”, „A csatlakozási és használati költségek túl magasak”.²⁴

Az Eneten Közvélemény- és Piackutató Központ által készített 2005-ös felmérésben a következőképp tették fel a kérdést: „Miért nincs az otthonukban internetkapcsolat?”. Az öt fő indok a következő volt: „nincs rá szükségünk”, „drága az internet”, „drága a számítógép”, „anyagi problémáinkat kéne megszüntetni”, „fel sem merült ez a gondolat”.²⁵ Mindkét kutatásból látható, hogy az első helyeken a szükséglet hiánya, illetve anyagi természetű probléma áll. Az előbbi kognitív, az utóbbit materiális gátként lehet értékelni. Az internet elutasításának indokait szintén materiális és kognitív szempontból mutatja be a *Digitális jövő térképe: a magyar társadalom és az Internet* című elemzés, amely a *World Internet Project* (WIP) kutatássorozat (2006) része.²⁶

makör alapvető kérdése az, hogy az infokommunikációs technológiák (IKT) vajon elősegítik-e a társadalom integrációját, csökkentik-e a társadalomban meglévő különbségeket, vagy ennek a fordítottja igaz, és növelik a megosztottságot. A digitális szakadék megfigyelésére irányuló kutatások felméri, hogy kik azok, akik hozzáférnek az IKT-hoz, és kik azok, akik kiszorultnak (felhasználók – nem felhasználók), majd a két csoport közötti különbségek okait, és az ezekben végbemenő változásokat vizsgálják.

Molnár Szilárd a digitális szakadék megjelenésének okait a következő pontokban foglalta össze: „1. *Gazdasági* természetű okok: például magas PC-árak, nincs olyan hely, ahol ingyen vagy nagyon olcsón lehet Internetet használni; 2. *Társadalmi* természetű okok: például eltérő iskolai végzettség, jövedelmi szint, lakóhely; 3. *Kulturális* és tudatosságbeli okok: nincs rá szüksége, nem gondolja hasznosnak, nincs mintaadó réteg; 4. *Tartalmi* okok: nincs őt érdeklő tartalom és/vagy szolgáltatás, nem érhető el az anyanyelvén szolgáltató webhely, elégtelen helyi információk, tartalmak.”²⁷

A digitális szakadéknak létezik egy olyan csoportosítása, mely három osztályba sorolja a megosztottságot az IKT-eszközök terjedésének fázisai szerint:²⁸ 1. *Hozzáférési* szakadék – ez a korai digitális szakadék: a nem hozzáférő és a hozzáférő között feszül. 2. *Használati* szakadék – ez az elsődleges digitális szakadék, amely a használó és a nem használó között húzódik. A dinamikus terjedés szakaszában a hozzáférő, de ténylegesen nem használó a nem használók csoportjába kerül. Az nem tisztázott, hogy a használat pontosan mit takar,

Az internet elutasításának indokai materiális és kognitív bontásban

Materiális szempont	Kognitív szempont
Nem elég jó a számítógépe	Nincs rá szüksége
Nincsen számítógépe	Nem érdekli
Túl drága	Nem tudja, hogyan kell használni
Túl lassú a hozzáférés	Félelem a technikától
Nehéz kapcsolatot teremteni	Nem való gyerekeknek
	Pornográfia
	Személyes adatok védelme
	Vírusok miatt
	Túl sok a reklám

Az ITTK e-Befogadás-jelentéséből kiderül, hogy az ötven évesnél idősebbek körében az internet nemhasználatának fő okai a következők: „nincs rá szüksége” (36%), „nem érdekli” (23%), „nincsen számítógépe vagy terminálja” (14%), tehát az okok több mint fele (59%) kognitív gátként értékelhető.

A második problémakörbe (mely az előbbi kérdésnek, a digitális írástudatlanságnak is a következménye) a digitális megosztottság vagy szakadék, illetve annak kísérőjelenségei tartoznak. A problé-

némelyik vizsgálat havi, némelyik heti egyszeri használatnál húzza meg a határvonalat. 3. A *használat minőségéből* fakadó szakadék – ez a másodlagos digitális szakadék, amely használó és használó között van, a használat minőségétől függően. A teltődés szakaszában a dinamikus növekedés először lassulni kezd, aztán teljesen leáll. Magyarország jelenleg még nem érte el ezt a szintet. Ebben a szakaszban is vannak olyanok, akik a hozzáférés hiánya miatt nem jutnak hozzá az IKT-

eszközökhöz, de számuk elhanyagolható. Olyanok is vannak, akik bár hozzáférnének, tudatos döntés alapján nem használják. Magyarországon még nagyon sokan vannak azok, akik nem férnek hozzá, ám azok aránya is magas, akiknek a háztartásában van internet-hozzáférés, mégsem használják. Gondolunk itt az idősekre és a fogyatékosokra. Csepeli György fent idézett előadásában kiemelte, hogy napjainkban mely csoportokra kell összpontosítani az információs technológiák elterjesztését célzó politikáknak Magyarországon: „hátrányos helyzetű települések lakói, idősek, mozgáskorlátozottak, érzékszervi fogyatékosok, értelmi fogyatékosok, kisebbségek”.²⁹

A digitális megosztottság megszüntetésére sok megoldás kínálkozik, ezek példálózó listája a következő: az infrastruktúra fejlesztését célzó projektek; a fizikai hozzáférést biztosító szolgáltatások (számítógép, hardver); továbbképzési programok; telecentrumok (Magyarországon a TeleHázak); iskolai számítógépparkot fejlesztő és távoktatást támogató programok; információs adatbázisok, hasznos tartalmak létrehozása; e-kormányzat kiépítése, közérdekű információk elérhetővé tétele; az elektronikus kereskedelem támogatása; az e-egészségügy online kiépítése; mezőgazdasággal kapcsolatos információk elérhetővé tétele, falusi régiók fejlesztése; az IKT alkalmazása egyéb területeken.³⁰

2. További kérdések

Az információs társadalom szociológiai vonatkozásairól szóló rész lezárásaként öt, az internet hatásaival kapcsolatban felmerült kérdést ismergetünk.³¹

A. Világháló és egyenlőtlenség: lehetőség vagy újatermelődés? Ez a kérdés arra irányul, hogy az internet és az IKT-eszközök elterjedése vajon csökkenti-e a társadalmi egyenlőtlenségeket, esetleg újatermeli azokat, vagy – a legborúlátóbb eset szerint – bővített újatermelésre kell számítani. Annyi már most látszik, hogy vannak olyan csoportok, amelyek egyelőre kiszorulnak az információs társadalomból, és a feltett kérdésre adott válasz nagyban függ az Európai Unió vonatkozó programjainak sikereitől (e-inclusion programok).

B. A világháló hatása az időtöltésre és a közösségre: társadalmi elszigeteltség vagy bővülő társadalmi kapcsolatok? Milyen hatása lesz az internetnek az időtöltési lehetőségekre és a közösségi létre? A derülátó nézetek szerint az internet használata sokkal hatékonyabbá és termékenyebbé teszi az embereket, csökkenti a közlekedésre korábban szükségszerűen elhasznált időt az internetes bankolással, vásárlással; a könyvtárba járást helyettesítheti az információkeresés a világhálón, és a társadalmi kapcsolatok egy szelete is lebonyolítható a social networking segítségével. Az így nyert plusz idő, kevesebb stressz és az online kapcsolatok lehetővé teszik a társadalmi kapcsolatok bővítését. Megjelenik ugyanakkor az a nézet is, hogy az internethasználók kevesebb időt

szánnak majd offline kapcsolataikra, elhanyagolják a nyomtatott sajtót, a televíziót és más egyéb médiumokat.

C. A világháló hatása a politikára: a közsféra újraértelmezése vagy elektronikus csatatér? Az e-kormányzat hatásaival kapcsolatban szintén megjelenik a derülátó és a borulátó vélemények ellentéte. A derülátók szerint a korábinál sokkal pártatlanabb, az eszmecseréknek tágabb teret engedő politikai közösség jön létre. A borulátók szerint az online világban is ki fognak emelkedni az üzleti élet uralkodó elemei, ugyanúgy uralni fogják a közösséget, csak még nagyobb kapacitásokkal fognak rendelkezni a betöréshez az egyének magánszférájába. A kérdés tehát az, hogy a kormányzattal kapcsolatos elektronikus megoldások hozzásegítik-e a társadalmat egy deliberatív, szélesebb körű politikai részvételen alapuló kormányzáshoz.

D. A világháló hatása a szervezetekre: rugalmas hálózatok vagy megfigyelés? Néhányan – a derülátó nézet képviselői – az információs technológiák hatását a szervezetek megváltozásával illusztrálják: a hierarchikus bürokráciát felváltja a horizontális hálózati társadalom, a formális szervezeteket a hálózatos szervezetek, az autoritativ parancsok helyett nagyobb szerep juthat az egyéni kezdeményezéseknek. Mások azt emelik ki, hogy az új IKT-eszközök a menedzsmentnek lehetővé teszik a dolgozók még hatékonyabb ellenőrzését.

E. A világháló hatása a kultúrára: nagymértékű változatosság, hiperszegmentáció vagy tömegesedés? Már a korai (1996) derülátó szakértők is azt a megállapítást tették, hogy az internet „költségnélkülisége” miatt megszűnnek a határok a kreatív energiák kiélése terén, bárki szerezhethet zenét, írhat könyvet vagy készíthet filmet. Ezzel demokratizálódhat az információk áramlása: a kulturális termékek népszerűsége többé nem a megszokott médiumoktól függ, az online résztvevők szabadon megoszthatják egymással alkotásaikat. Az internet emellett átalakítja a kultúrát mint iparágat is: az interneten megjelenő kulturális termékek később sokféle formában „újracsomagolva” megjelenhetnek (például újságokban vagy CD-n). Az optimisták szerint megszűnik az alkotók függése a hagyományos médiavállalatoktól. A borulátók szerint azonban a piacot hagyományosan uraló szervezetek és nagyvállalatok a világhálón is befolyást szerezhettek, ezáltal kialakítva a függéstőlük.

IV. A jogi vonatkozások áttekintése

1. Az információs társadalom hatásai a jogra

Sárközy Tamás szerint az információs forradalomnak három fő hatása van a jogra, melyek közül az első egy technikai kérdés. Eszerint megváltozik a jogszabály-alkalmazás technikai infrastruktúrája, a

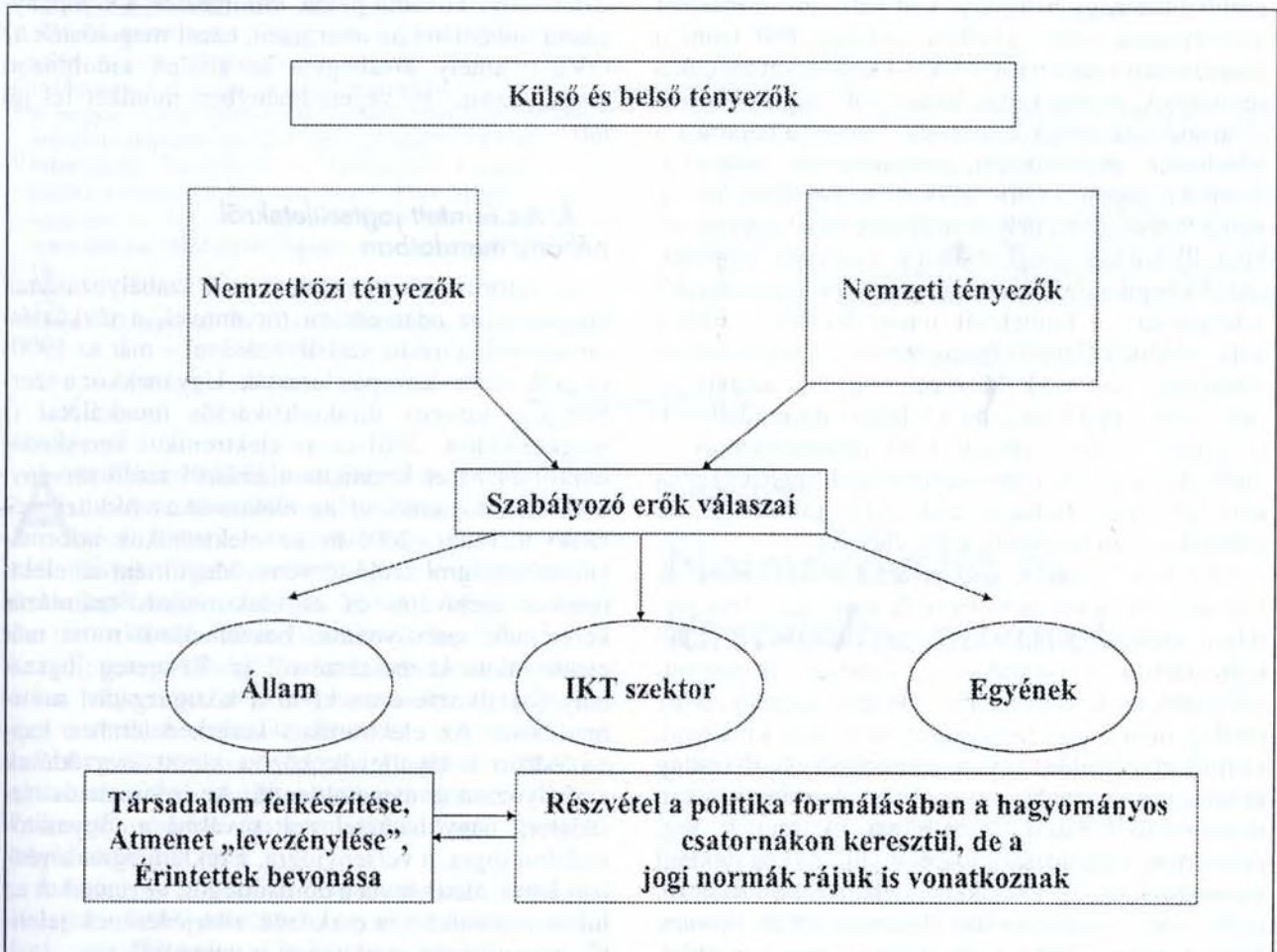
jogszabályok kikeresése számítógépes adatbázisokból másodpercek alatt megoldható.³² Erről a mozzanatról Verebics János ezt írja: „megkezdődött (a „kimondott jog”, a „leírt jog”, a „leírt és kinyomtatott jog” fázisait követő) „negyedik generációs jog”, az elektronikus, digitális formában rögzített jog diadalútja”.³³ A „digitális jog” – hasonlóan a kimondott joghoz – az interaktivitás lehetőségét adja, szemben a kinyomtatott jog „ridegségével” és zárt szerkezetével. Ugyanígy hatással van a különböző hiteles nyilvántartásokra és az eljárásjogokra, ahol például az elektronikus levél a bíróság és a fél közötti kommunikáció eszközeként jelenik meg. A második hatáscsoport a sajátos, vegyesen közjogi és magánjogi tömegkommunikációs jogágak kialakulása (például sajtójog, médiajog, hírközlési jog és filmjog). A harmadik pedig az új igények megjelenése a jogi szemléletmóddal és a jogi dogmatikával szemben. Véleményem szerint így az igazán fontos kérdés az, hogyan válaszoljon a jogtudomány az újfajta életviszonyokra úgy, hogy a jogbiztonság és a jog koherenciája megmaradjon.

2. Az információs társadalom fő szabályozó erői

Verebics János az információs társadalomban három szabályozó erőt különít el:³⁴ 1. az állam, közhatalom és kormányzat; 2. az IKT-szektor szak-

mai szereplői; 3. az egyének. A három szabályozó erőt az alábbi ábra szemlélteti:³⁵

A nemzetközi tényezők a következők: a jelenség világméretűsége, a teljes összekapcsolódás, az ebből eredő társadalmi és gazdasági hatások, továbbá az egyes országok együttműködéséből következő jogi kötelezettségek. A nemzeti tényezők: az IKT-eszközök társadalmi kapcsolatok átformálásában játszott szerepe; hatásainak megjelenése valamennyi szférában, a technikák terjedése, versenyhelyzet kialakulása más országokkal. A változásokra a szabályozó erőknek választ kell adnia: 1. az állam, a közhatalom és a kormányzat feladata a kormányzati kompetenciák meghatározása, a társadalom felkészítése arra, hogy élni tudjon az információs társadalom lehetőségeivel, az átmenet levezénylése; 2. az IKT-szektor szakmai szereplői önszabályozáson és egyéb nem jogi normákon keresztül szabályoznak; 3. az egyének (például a felhasználók érdekérvényesítési szervezetei) a szakmai szereplőkkel együtt a hagyományos csatornákon keresztül részt vesznek a politika formálásában és a jogalkotásban, ugyanakkor a jogi szabályok rájuk nézve kötelezőek. Az állam a változások felismerésének függvényében az érintettek bevonásával nemzeti szintű stratégiát és cselekvési tervet alakít ki. Fontos, hogy ez az egész folyamat nem szakadhat el a nemzetközi környezettől, a jelenség világméretű voltának figyelembevételétől.

3. A világháló szabályozása és a jogon kívüli eszközök

A világháló szabályozásával kapcsolatban a kezdetekkor a „jogmentes tér” felfogása volt az egyik legnépszerűbb, amely szerint az internet egy önmagát szabályozó képződmény, amelybe nem szükséges az állam beavatkozása jogi szabályozással. Ez a nézet addig volt tartható, amíg az internetet csak a katonaság, majd később csak egyetemek használták. A tömeges elterjedés magával hozta az ellenőrizhetetlenséget, és voltak új elemek, akik nem tartották saját maguk számára betartandónak a *netikett* szabályait. A nehézséget máig nem sikerült megoldani, de nyilvánvalóan sokféleképp megkísérelték már. Ausztráliában például 2001 óta van hatályban az internetcenzúra-törvény, amelynek értelmében az olyan tartalmakhoz, amelyek megtekintését csak tizenhét év feletieknek engedélyezik, kizárólag nagykorúságot igazoló azonosítóval lehet hozzáférni.³⁶ A szolgáltató felelőssége, hogy az oldalak megfeleljenek ennek a követelménynek, az azonosítást nem kérő külföldi oldalakat pedig kötelező letiltaniuk. A közösség is szerepet kapott: bárki tehet bejelentést a felügyeletnél, ha jogsértő oldalt észlel (ilyen kezdeményezés Magyarországon is létezik: www.internethotline.hu).

Az már most valószínűsíthető, hogy a jogon kívüli eszközökre nagy hangsúlyt kell helyezni az internet szabályozása során: elsőként említést kell tenni a *magatartási kódexekről*; ezeket a kódexeket maguk a résztvevők, az érdekeltek határozzák meg és ismerik el maguk számára kötelezőnek. Ezután a betartást a létrehozók önellenőrzési mechanizmusa biztosítja. További jogon kívüli eszköz a *bejelentőhelyek működtetése*. Ilyen helyek működhetnek tagállamonként, illetve közösségi szinten is: egy egész Európán átívelő bejelentő-hálózat a jogsértések hatékonyabb felderítését és büntetését teheti lehetővé. Ehhez kapcsolódik a *digitális igazolványok* alkalmazásának lehetősége, melynek lényege, hogy az adatátvitel akkor valósítható meg, ha a felhasználó rendelkezik a szükséges igazolvánnyal. Ezek tartalmazhatják az életkort, a személyazonosságot, ennek segítségével a kért oldal vagy tartalom csak akkor töltődik le, ha például a néző betöltötte a 18. életévét.

Léteznek olyan *szűrőrendszerek* is, amelyek bizonyos helyeket nem nyitnak meg, ha káros tartalom szerepel rajtuk; ilyeneket alkalmaznak több könyvtárban és iskolában. A kulcsszavak szerinti szűrésnek természetesen megvan az a veszélye, hogy esetleg nem káros tartalmakat is rögtön kiválogat, ezáltal ha például ilyen rendszereket államilag kötelezővé tesznek, az nagyban korlátozhatja a véleménynyilvánítás szabadságát. A szerzői jogi problémák megoldására jogon kívüli eszköz például a *tanúsító védjegy*. Példaként hozható fel a TRUSTe, mely a Web Adatvédelmi Pecsetről (Web Privacy Seal) ismert.³⁷ Több mint kétezer tanúsított oldal,

köztük a legnagyobb portálok és a vezető márkák, például az IBM és az eBay használja a pecsétjüket. A felhasználók *önmonitoringjának* részeként a nézők által írt vélemények, értékelések is útmutatásul szolgálhatnak a jövőbeni felhasználók számára a tartalom kockázatait és megbízhatóságát tekintetében.

Az *önszabályozás* egy olyan szabályozási mechanizmus, amelynek során az IKT szektor szakmai szereplői, a szolgáltatók magatartási szabályokat alakítanak ki oly módon, hogy a szabályok kikényszerítésére, a normák elfogadtatására irányuló hatalom megoszlik az állam és a hálózati közösség között. Az állam feladata az, hogy megteremtse az önszabályozás kereteit, de csak a legsúlyosabb jogsértések esetén avatkozik közbe. A hálózathoz kapcsolódó kisebb mértékű, sajátos jogsértések kezelésére a szolgáltatók szakmai szövetsége alkalmaz speciális szankciókat (például egy fórum törlése). Magyar önszabályozásra példa a Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete (MTE), melynek az *Index*, az *MTI* és az *Origo* is tagja. Az önszabályozás indoka az volt, hogy az alapítók rájöttek, hogy ők jogdíjakat fizetnek a tartalmakért (fényképek), miközben „mindenki más” lopta őket, ezért szabályozást erőltettek a saját piacaikra. Emellett tartottak attól, hogy az ORTT leszabályozza az internetet, ezért összefogtak, hogy elkerüljék az állami szabályozást. Eszközük a nyilvánosság és az üzleti súly. További példa: értelmezték a kampánycsend mibenlétét az interneten, ezzel megelőzték az OVB-t, amely jóváhagyta az általuk kidolgozott szabályozást, így végeredményben mindkét fél jól járt.

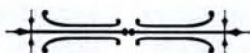
4. Az érintett jogterületekről néhány mondatban

Az információs társadalom jogi szabályozásának alapjait – az adatvédelmi törvénnyel, a távközlési törvénnyel, a média szabályozásával – már az 1990-es évek elején–közepén lerakták. Ugyanakkor a szerzői jogi törvény újrakodifikációs munkálatai is megkezdődtek. 2001-es az elektronikus kereskedelemről és az elektronikus aláírásról szóló törvény, 2003-ban fogadták el az elektronikus hírközlésről szóló törvényt. 2005-ös az elektronikus információszabadságról szóló törvény. Megtörtént az elektronikus archiválás és az elektronikus számlázás kereteinek szabályozása, beszélhetünk most már elektronikus közbeszerzésről is. Rengeteg jogszabály foglalkozik ezen kívül a közigazgatási informatikával. Az elektronikus kereskedelemhez kapcsolódóan a távollevők között kötött szerződések szabályozása is megemlítené. Az információs társadalom nagy hatással volt továbbá a fogyasztóvédelmi jogra, a versenyjogra, a reklámjogra, a védjegyjogra, életre hívta a domainjogot, ugyanakkor az infokommunikációs eszközök elterjedésének jelentős büntetőjogi vonatkozásai is vannak.³⁸

Jegyzetek

- ¹ Raffai Mária: *A hazai számítástechnika előttörténete* (1999). In: www.sze.hu/~raffai/org/raffai-infotort.pdf.
- ² Z. Karvalics László: *Információs, társadalom, történelem* (Budapest, 2003. 153. p.)
- ³ Raffai Mária, 1999: i. m.
- ⁴ Z. Karvalics László: i. m., 153. p.
- ⁵ A folyamatról részletesebben lásd itt: <http://www.ujhelyi.sulinet.hu/X7/iskolaszgh/troliskolagep.html>.
- ⁶ Kőrösné Mikis Márta: *Az informatika helyzete és fejlesztési feladatai* (Új Pedagógiai Szemle, 2002. 6. In: <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2002-06-hk-Korosne-Informatika.html>)
- ⁷ Dessewffy Tibor: *Az információs társadalom lehetőségei Magyarországon* (Médiakutató, 2002. 1. In: http://www.mediakutato.hu/cikk/2002_01_tavas/08_informacios_tarsadalom/02.html)
- ⁸ Baranyi Dávid: *Az információs-technológiai forradalom gazdasági aspektusai* (2003). In: http://elib.kkf.hu/edip/D_10086.pdf.
- ⁹ Dessewffy Tibor, 2002: i. m.
- ¹⁰ Dessewffy Tibor, 2002: i. m.
- ¹¹ Z. Karvalics László: i. m.
- ¹² Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK), *Elektronikus közgazdaság – Éves jelentés* (2008). In: www.ittk.hu/web/ittk_egov_eves_jelentes_2008.pdf.
- ¹³ *Informatikai Átfogó Stratégia* (2008). In: www.ekk.gov.hu/hu/ekk/letoltheto/informatikai_atfogo_strategia.pdf.
- ¹⁴ In: www.ekk.gov.hu/hu/ekk/letoltheto/informatikai_atfogo_strategia.pdf.
- ¹⁵ Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK) (2007), *Magyar Információs Társadalom Jelentés 1998–2008: Jelentés az elmúlt évtizedről*. In: http://www.ittk.hu/web/docs/ITTK_MITJ_1998-2008.pdf.
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ In: <http://mek.oszk.hu/html/tortenet.html>.
- ¹⁸ Nemzeti Hírközlési Hatóság, *Lakossági távközlési szokások* (2006). In: www.nhh.hu/dokumentum.php?cid=13364.
- ¹⁹ In <http://www.alexa.com/topsites/countries/HU>.
- ²⁰ A magyar nyelvű *Wikipédia* történetéről részletesebben lásd itt: http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Wikip%C3%A9dia.
- ²¹ Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK) (2008): *e-Befogadás Magyarországon, Éves Jelentés 2008. Fókuszban: az idősödők befogadásának problematikája*. In: www.ittk.hu/web/docs/ebefogadas_eves_jelentes_2008.pdf.
- ²² Uo.
- ²³ Uo.
- ²⁴ Csepeli György: *Az információs társadalom Magyarországon 2007–2010* (2006). In: www.csepeli.hu/prezentaciok/csepeli_infotars_mo_2007_2010.pdf.
- ²⁵ Eneten Közvélemény- és Piacutató Központ: *Lakossági internethasználat: Tanulmány a Nemzeti Hírközlési Hatóság részére* (2005). In: www.nhh.hu/dokumentum.php?cid=9615.
- ²⁶ ITHAKA et al.: *A digitális jövő térképe: a magyar társadalom és az Internet* (2006). In: www.ithaka.hu/index.php?name=OE-DocManager&file=download&id=2854&keret=N&showheader.
- ²⁷ Molnár Szilárd: *A digitális szakadék nemzetközi kutatásának eredményei* (2002). In: www.socio.mta.hu/miszt/uzseged/molnarsz.htm.
- ²⁸ Pintér Róbert: *Konferencia-beszámoló: Digitális szakadék* (2002). In: www.mtapti.hu/miszt/ittk/pinter.htm.
- ²⁹ Csepeli György: i. m.
- ³⁰ Gyenge Zsolt: *Digitális szakadék* (2009). In: http://ktnye.akti.hu/index.php/Digit%C3%A1lis_szakad%C3%A9k.
- ³¹ Dányi Endre–Dessewffy Tibor–Galács Anna–Ságvári Bence: *Információs társadalom, Internet, szociológia* (Infonia, 2004. 1., 7–25. p. In: www.infonia.hu/digitalis_folyoirat/2004_1/2004_1_danyi_endre_dessewffy_tibor_galacz_anna_sagvari_bence.pdf; DiMaggio, Paul–Hargittai, Eszter–Neumann, W. Russell–Robinson, John P.: *Social Implications of the Internet* (Annual Review of Sociology, 2001. 27., 307–336. p. In: www.wykladowcy.wspa.pl/wykladowca/pliki/pic/upload/12/social_implications_of_the_internet.pdf)
- ³² Sárközy Tamás: *Az információs társadalom és a jog. In: Információs társadalom és jogrendszer* (Budapest, 2002. 13. p.)
- ³³ Verebics János: *Elektronikus gazdasági kapcsolatok joga: az információs társadalom jogának alapkérdései az európai jogharmonizáció keretében* (Budapest, 2001. 57. p.)
- ³⁴ Verebics János: *Az információs társadalom jogi kérdései* (Budapest, 2006. 33. p.)
- ³⁵ Verebics János ábrájának egyszerűsített változata: Verebics János, 2006: i. m.
- ³⁶ In: <http://index.hu/tech/net/internet>.
- ³⁷ In: <http://www.truste.com>.
- ³⁸ További felhasznált oldalak: www.ekk.gov.hu/hu/ekk/strategia, www.meh.hu, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Index.hu>, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Freemail>, <http://hu.wikipedia.org/wiki/IWiW>, www.origo.hu/techbazis/internet/20071001-tizeves-a-freemail.html, http://startlapszerkeszto.blogter.hu/284645/startlap_es_alaphu_mozgalom, www.ujhelyi.sulinet.hu/X7/iskolaszgh/troliskolagep.html, <http://mek.oszk.hu/html/tortenet.html>, www.emagyarorszag.hu/object.4d49073c-9648-4128-a7af-6b4320efd444.ivy.

Fleck Zoltán

Normakövetés és társadalmi zavarok

A normakövető és normasértő magatartás értelmezése a társadalomtudományok nagy kihívásai közé tartozik. A szociológia mint a válság tudománya folyamatosan saját kiindulópontjait, emberképét fogalmazza újra, hiszen a *homo sociologicus* normakövető ember, hasonlóan a jog feltételezéséhez. Éppen a válságok teremtenek azonban sokszor olyan helyzeteket, amikor a társadalmi, az erkölcsi, a jogi normák, a szokások, illetve az illemlék elenyésznek, megváltoznak vagy éppen érvényüket veszítik. Ezt a normaromlást a kortársak szükségképpen válságként, kellemetlenségként, összeomlásként, vagy egyenesen tragédiaként élik meg.

A szabályok átalakulása permanens, köztudomásúlag léteznek „örök” törvények, olyan együttélési szabályok, amelyek különös stabilitással rendelkeznek. De

nincs olyan szabály, amelynek ne léteznék megsértése, figyelmen kívül hagyása vagy elutasítása. Sőt, az egyetértés a normával sem biztosíték a követésre vonatkozó készségre. Súlyos bűncselekményeket elkövetők is képesek mélyen egyetérteni azzal, hogy tettük a közösség büntetését vonja maga után. Az egyetértés a szabállyal, annak követése, a norma ismerete és mind-